

איוב ל"ח

רוני מגידוב

חששותיו של איוב מהתשובה האלוהית – תזכורת מפרק ט'

הגענו לפרק שבו ה' עונה לאיוב. תשובתו הארוכה נפרסת על פני ארבעה פרקים – ל"ח, ל"ט, מ ומ"א.

איוב ייחל לתשובה אלוהית, אבל בו בזמן פחד ממנה משום הטיעונים האלה:

• **תַחֲתֵנו שְׁחָחוּ עֲזָרֵי רָהֵב. אָף כִּי אָנֹכִי אֶעֱנֶנּוּ אַבְחָרָה דְבָרֵי עַמּוֹ** (ט' 13-14) – גיבורי צבאותיו של

רהב, מפלצת קדומה שנלחמה באלוהים, נכנעו לאלוהים. איזה סיכוי יש אם כן לאיוב?

• **אֲשֶׁר אִם צְדֻקְתִּי לֹא אֶעֱנֶה לְמִשְׁפָּטֵי אֲתַחֲנֶן** (ט' 15) – ואם כך, הפחד מהאל לא יאפשר לאיוב לטעון

טענות אמת ולהידבר עמו, והוא יאלץ להתחנן.

• זאת ועוד, איוב טען בפרק ט', כי גם אם ייענה אלוהים לקריאתו, הוא יתקשה להאמין שאכן אלוהים

קשוב לטענותיו: **אִם קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי לֹא אֶאֱמִין כִּי יֵאָזֵן קוֹלִי** (ט' 16).

• ובעיקר חשש איוב מהמפגש עם אלוהים בשל האימה מפני כוחו המכאיב של האל: **אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרָה יְשׁוּפְנִי**

וְהִרְבָּה פְּצָעֵי חַנָּם. לֹא יִתְנַנְּנִי הַשֵּׁב רוּחִי כִּי יִשְׁבְּעֵנִי מִמַּרְרִים (ט' 17-18).

עם זאת איוב ייחל לשיח עם אלוהים, והוא מבטא זאת בעיקר בפרק י"ג:

21 כִּפְּךָ מַעְלֵי הַרְחֵק וְאִמְתָּךְ אֵל תִּבְעַתְנִי.

22 וְקָרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶה אוֹ אֲדַבֵּר וְהִשִּׁיבֵנִי.

23 כִּמָּה לִּי עֲוֹנוֹת וְחַטָּאוֹת פִּשְׁעֵי וְחַטָּאתֵי הַדִּיעֵנִי.

24 לָמָּה פָּנִיךָ תִּסְתִּיר וְתִחַשְׁבֵנִי לְאוֹיֵב לָךְ.

והנה מצד אחד –

חששותיו של איוב מתאמתים

כבר בקריאת הפסוקים הפותחים את מענה אלוהים נראה כי פחדיו של איוב התאמתו:

איוב חשש שהתגלותו אלוהים תכהו בסערה (ט' 17), ואכן אלוהים מתגלה מן הסערה: **וַיַּעַן ה' אֶת אִיּוֹב**

מִנְהַסְעֵרָה (מִן הַסְּעָרָה) וַיֹּאמֶר (לח 1).

איוב חשש שאלוהים יכהו ולא ייתן לו להשיב את רוחו (ט' 18). הוא חשש כי מול כוחו ועוצמתו של

אלוהים, הוא, איוב, לא יוכל לדבר (ט' 13-16). אלוהים אמנם אינו מכה את איוב, אך הוא גוער בו: **מִי זָה**

מִחֲשִׁיךְ עֵצָה בְּמַלְיָן בְּלִי דַעַת (ל"ח 2).

ואולם מהצד האחר –

גם ציפיותיו של איוב מתגשמות לבסוף

וַיַּעַן ה' אֶת אִיּוֹב – אֱלֹהִים עֹנָה!

אלוהים מתייחס לחרדותיו של איוב, ונראה כי הוא מבקש לעודדו ולנסוך בו כוח: **אָזָר נָא כְּגֹבֶר חֲלָצִיךָ (ל"ח 3).**

ועוד נראה כי אלוהים מזמין את איוב לשיח בין שווים:

מֵהַמִּילִים וְאַשְׁאֲלֶךָ וְהוֹדִיעַנִי (ל"ח 3) אפשר ללמוד שאלוהים נענה לתחינתו של איוב, שביקש: **פְּשָׁעִי וְחַטָּאתִי**

הַדִּיעַנִי (י"ג 23).

עתה מזומנת לקורא ולאויב הפתעה...

תשובה לא צפויה לחלוטין

במקום להסביר לאיוב את חטאיו, כפי שאיוב ביקש, כדי שאלה יספקו לו הצדקה לסבלו; או במקום לספר לאיוב על המפגש השמימי עם השטן – קורה דבר תמוה: אלוהים מתנפל על איוב באוסף של שאלות רטוריות, המלמדות על עוצמתו של האל ועל קטנותו של איוב:

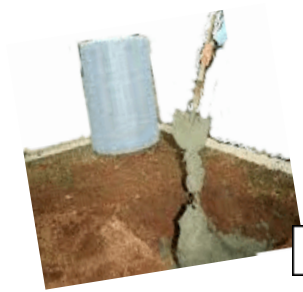
מי נטה עליה קו

איפה היית ביסדי ארץ...
מי שם ממדיה כי ידע
או מי נטה עליה קו.
על מה אדניה הטבעו
או מי ירה אבן פנתה (ל"ח)

על מה אדניה הטבעו

4-6).

מי ירה אבן פנתה

מובן שאיוב לא היה כשה' יסד את הארץ, ומובן שהאל הוא זה שהגביל את ממדי הארץ ומדד אותה. איוב עצמו תיאר את שליטתו המוחלטת של אלוהים בטבע בפרק ט':

- 5 **הַמַּעֲתִיק הָרִים וְלֹא יָדְעוּ: אֲשֶׁר הֶפְכֶם בְּאִפּוֹ.**
- 6 **הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְקוֹמָהּ וְעִמּוּדֶיהָ יִתְפָּלְצוּן.**
- 7 **הָאֵמֶר לַחֲרֹס וְלֹא יִזְרַח וּבְעֵד כּוֹכָבִים יַחֲתֵם [...]**
- 9 **עֲשֵׂה עֵשׂ כְּסִיל וְכִימָה וְחֲדָרֵי תַמָּן.**
- 10 **עֲשֵׂה גְדֻלוֹת עַד אֵין חֶקֶר וּנְפִלְאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר.**

האם לצורך נושאים אלה ביקש איוב המתייסר את מענה אלוהים???

והחמור מכול – אלוהים אינו מדבר לעניין

איוב ביקש פשר לסבלו. הוא רצה לדעת במה חטא שכך התייסר. ואם לא חטא, כפי שאיוב יודע, מדוע באו עליו כל אותם אסונות? לא זו בלבד שאין בפרק התייחסות מפורשת לסיבה לסבלו של איוב (הידועה לקורא היטב), כמעט שאין בפרק התייחסות לבני אדם בכלל.

$$\frac{10}{x^2 - 3x} = \sqrt{x+2}$$

תרגיל מעניין הוא עיון בפרק ל"ח, על כל מוזרויות השפה שבו, וחיפוש בני אדם, בני אנוש, בפרק. נראה כי הם נעדרים מן הפרק כמעט לגמרי:

גבר נזכר בפנייה הראשונה של אלוהים לאיוב (ל"ח 3);

רשעים נזכרים במקום אחר (ל"ח 13, 15) (בכך נעסוק בהמשך);

ובפס' 26 נזכרים בני אדם: אַרְרֵץ לֹא אִישׁ מְדַבֵּר לֹא אָדָם בּוֹ.

ואולם מתוך העדרם המוחלט של בני האדם בפסוקים אלה אלוהים שואל שאלה רטורית: מי הוא הממטיר גשם בארץ שאין בה בני אדם – ובמדבריות שוממים? (והתשובה, כמובן – ה'!)

מאיר שלו כעס מאוד על התשובה האלוהית שאיננה ממין העניין וביטא את כעסו בספרו "תנ"ך עכשיו" (עמ' 108 - 109). לסעיף בו הוא מביע את מורת רוחו מהתשובה האלוהית קרא שלו "אלוהים לא מדבר לעניין". הוא מציין כי אלוהים נעביר לאיוב שיעורים בתולדות הבריאה, חיייהם של ראמים ומועד המלטתן של יעלות סלע. הוא אף עורך לו מבחן פתע בו נדרש איוב לשאלות כמו "מי הוליד אגלי טל" או "איזה הדרך ישכון האור". אולם האל אינו מגלה לאיוב את סיבת סבלו – הוויכוח השמימי שבין אלוהים לשטן.

אם בני אדם נעדרים כמעט לחלוטין מן התשובה האלוהית, מה יש בה?

מתקפת שאלות רטוריות

ראשית לכול יש בתשובה האלוהית מתקפה. מי שימנה את השאלות הרטוריות המופנות אל איוב, יגלה שבפרק ל"ח בלבד הן מגיעות כמעט ל-40 שאלות (תלוי איך סופרים, בעיקר את החלק השני בתקבולות). גם זה יכול לשמש תרגיל בכיתה – אף שהשפה לא תמיד מובנת, מבנה של שאלה רטורית הוא מבנה שקוף, ואפשר לספור את השאלות הרטוריות בפרק.

$$\frac{10}{x^2 - 3x} = \sqrt{x+2}$$

יש לזכור כי תשובת אלוהים נמשכת באופן דומה גם בפרקים ל"ט, מ' ומ"א. ננסה לדמיין שאדם סמכותי (לא אל) "יורה" בנו 40 שאלות רטוריות. למשל, אם לא סידרנו את החדר ואחד ההורים עומד וצועק עלינו (אולי זו המקבילה של מנהסערה [מן הסערה]):

מי אתה חושב צריך לנקות פה?!

אתה חושב שיש לי זמן להתעסק במטלות שאתה לא מבצע?!

אתה יודע באיזו שעה אני צריך לקום כל בוקר כדי לצאת לעבודה?!

למה אני צריך כל פעם להעיר לך?!

מה כל כך קשה בלסדר חדר?!

מה כבר ביקשתי?...

ככה – 40 פעם.

לא פלא שלאחר שני פרקים של שאלות רטוריות, כשסוף סוף אלוהים מתפנה לדרוש מאיוב תשובה, איוב עונה משהו נוסח: "טוב טוב, אין לי מה להגיד, אני שותק". ובלשונו של איוב:

4 הֵן קִלְתִּי מֶה אֲשִׁיבָךְ יְדֵי שְׁמִתִּי לְמוֹ פִּי.

5 אַחַת דְּבַרְתִּי וְלֹא אֶעֱנֶה וּשְׁתִּים וְלֹא אוֹסִיף (מ' 4-5).

דומם וחי

השאלות הרטוריות בפרקים ל"ט-מ"א עוסקות בבעלי חיים. גם בסיום פרקנו מתחילות שאלות הרטוריות של אלוהים לעסוק בבעלי חיים – בעופות שמים, בלביא ובעורב. אבל פרק ל"ח ברובו עוסק בדומם:

בבריאת הארץ,

בים,

בעלות השחר, במעמקי הארץ וברוחבה,

באור ובחושך,

בשלג ובגשם,

בכוכבים,

בברקים,

בעננים.¹

האם כל זה מהווה תשובה לאיוב?

מפתיע למדי. אבל כן! איוב אמנם חש שקיבל מענה רק לאחר ארבעה פרקים של שאלות רטוריות מהסוג שבו נתקלנו בפרק ל"ח; רובן עוסקות בחיות, שהאחרונות שבהן הן הבהמות² והלווייתן. ואולם עם סיום מטח השאלות, בפרק מ"ב, איוב עונה לאלוהים:

2 יִדְעַתְּ (!דַּעְתִּי) כִּי כָל תּוֹכֵל וְלֹא יִבְצֵר מִמֶּה מְזִמָּה.

3 מִי זֶה מַעֲלִים עֲצָה בְּלִי דַעַת

לִכֵּן הִגַּדְתִּי וְלֹא אָבִין נִפְלְאוֹת מִמֶּנִּי וְלֹא אֲדַע.

4 שְׁמַע נָא וְאַנְכִי אֲדַבֵּר אֲשַׁלַּח וְהוֹדִיעֵנִי.

5 לְשִׁמַּע אֲזַן שְׁמַעְתִּיךָ וְעַתָּה עֵינֵי רְאִיתְךָ.

6 עַל כֵּן אֶמָּאס וְנַחַמְתִּי עַל עֲפָר וְאֶפֶר.

פירושים רבים נכתבו על תשובה זו של איוב בסוף נאום ה' מן הסערה. אחת הנפוצות שבהן מתמקדת בפס' 5-6, ולפיה בעבר הבין איוב את אלוהים רק כ"שומע", כלומר – השגותיו הקודמות של איוב על האל ועל הנהגתו את העולם באו לו משמיעה, מקבֵּלה מפִי קודמיו. עתה העמיק איוב את השגתו את האלוהים והוא מבינו כ"רואה", כמי שחווה אותו ישירות. איוב מואס בתלונותיו, מתחרט על דבריו ורואה את עצמו מנוחם על היותו עפר ואפר.

¹ וראו חכם עמוס, ספר איוב, סדרת דעת מקרא, תשל"ו, עמ' רפ"ט.

² לגבי זיהויה של חיה זו הדעות חלוקות: סוס יאור? פיל? ואולי היפופוטם?

איך שאלותיו הרטרוריות של אלוהים משמשות תשובה לאיוב?

במענה על שאלה זו נשפך דיו רב מקולמוסיהם של מיטב הפרשנים. נוכל להציע שלושה כיוונים המסתמנים בפרשנויות:

א. עצם ההתגלות האלוהית היא תשובה מספקת לעצמה.

קשה להשלים עם תשובה זו, שעצם ההתגלות האלוהית מספקת את איוב, משום שהסיפור אינו עצם ההתגלות אלא מסירה של דברי האל – המשתרעים על פני ארבעה פרקים. אילו ההתגלות עצמה הייתה העיקר, לא היה נדרש המספר לכל הפרקים אלה. במחשבה על המענה האלוהי יש אפוא לתת את הדעת לתכניו.

ב. המענה מסביר לאדם, שהוא קטן ואפסי ואינו מסוגל להבין. לסבלו יש משמעות, אך הוא אינו מסוגל להבינה.

ייתכן שתשובה זו נרמזת בדברי אלוהים על בריאת הים:

8 וַיִּסַּף בְּדִלְתַיִם יָם בְּגִיחוֹ מִרְחֹם יַצָּא.

9 בְּשׁוּמֵי עֵנָן לָבֵשׁוּ וְעָרְפֶּל חֲתָלְתוֹ.

10 וְאֲשֵׁבַר עָלָיו חֲקֵי וְאֲשִׁים בְּרִיחַ וּדְלָתַיִם.

11 וְאָמַר עַד פֹּה תָבֹא וְלֹא תִסֶּיף וּפֹא יִשִׁית בְּגָאוֹן גְּלִיָּהּ.

במישור הגלוי תשובה זו מבקשת להלל את כוחו של האל ומתארת את יחסו אל מי שנחשב במיתוסים של בריאה כאויבו וכמי שרוצה להשתלט על היבשה ולכסותה. בדברי אלוהים מתבטא יחסו אל הים המורד כאל תינוק: הים יוצא מרחם, והענן הפרוס מעליו עוטף אותו כחיתול. אלוהים קבע לים גבולות ושם מסך, מחיצה, בינו לבין היבשה, מעין דלתות מפרידות (אולי הסלעים שבמפרצי הים), וקבע: **עַד פֹּה תָבֹא וְלֹא תִסֶּיף**. אם נדרוש תשובה זו, אפשר שזאת כוונתה: לגאון הגלים יש גבול, למחשבתו של האדם ולחכמתו יש סייגים ואזורים שאינם פתוחים בפניו, והוא עומד מולם כמו לפני מסך או מחיצה.

תשובה זו קשה משום שהקורא יודע, לפי תחילת הסיפור, כי סבלו של איוב נובע מהתערבות בין אלוהים לשטן. אין זה הגון ואין זה נכון להציג את פשר הסבל כסמוי מן העין האנושית, שאינה יכולה להכיל את תעלומות המציאות. במקרה זה אנו יודעים את סיבת סבלו של איוב.

ג. סבל הוא אכן לעתים שרירותי וחסר תוחלת. האדם אינו מרכז העולם, והעולם אינו מתנהל על פי משוואות

שהאדם מנסה להכפיף אליהן את המציאות.

לא תמיד צדיק וטוב לו, לא תמיד רשע ורע לו, כשם שיש תופעות טבע רבות שאינן משרתות את האדם ולא נוצרו לתועלתו. נראה כי הזכרת הרשעים בפסוקים הבאים יכול אולי לבסס ולהעמיק תשובה זו.

12 הַמֵּימָה צִוִּית בְּקָר יַדְעָתָה שַׁחַר (יַדְעָתָה הַשַּׁחַר) מְקוֹמוֹ.

13 לְאַחַז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וַיִּנְעְרוּ רַשְׁעִים מִמֶּנָּה.

14 תִּתְהַפֵּף כְּחֹמֶר חוֹתָם וַיִּתְיָצְבוּ כְּמוֹ לְבוֹשׁ.

15 וַיִּמְנַע מִרַשְׁעִים אוֹרָם וַזְרוּעַ רָמָה תִּשְׁבֵּר.

מורכבותו של היקום וגודלו הבלתי נתפס מעמידים את האדם במקום עניו וצנוע. האם האדם יכול להבין כיצד המציאות מתנהלת, מה מניע אותה ומהם חוקיה? האם האדם זכאי להתמרמר על שהעולם אינו מנוהל על פי החוק שהוא עצמו החליט שאמור להנהיג את היקום?

מדוע איוב אינו משתכנע? מדוע הנאום האלוהי לא נעצר כאן?

עד פס' 21 אלוהים למעשה מסר את תמצית המסר שלו: "אתה, איוב, מבקש למצוא פשר למציאות על פי כללים שאתה החלטת שהמציאות פועלת. אבל המציאות מורכבת יותר. עמוקה יותר. והיא אינה פועלת על פי עקרונות שהאדם מטיל עליה."

המסר הובהר. לשם מה, אם כן, נדרשים עוד שלושה פרקים להמשך נאום אלוהים מן הסערה? איוב צריך לעבור תהליך שבו הנחותיו הקודמות מתרסקות, ציפיותיו מן העולם מתנפצות, והשקפותיו על דרך התנהלות העולם מתמוטטות. האסונות שהתרגשו עליו הן תחילת התהליך. ואולם לא די באמירותיו הספורות של אלוהים עד כאן. כאמור, בפרק מ' איוב מתחיל להבין. הוא מרגיש שאל מול דברי אלוהים לא נותר לו אלא לסכור את פיו. בפרק מ"ב המסר האלוהי הקשה והחמקמק הופך לתובנה, וזו מחלחלת אל איוב ונעשית לחלק מהשגתו את המציאות.

על פי הדיון שלעיל, הצענו כי דרך השאלות הרטוריות על מעורבות איוב במעשה הבריאה וידיעותיו על ממדי הארץ, דרך האמירה האלוהית על קביעת גבול הים ודרך הלעג על תפיסת הרשעים כסיבת הזריחה, מסר אלוהים לאיוב את עיקר העניין. ואולם אין די בכך כדי להשפיע על השקפת עולמו של איוב. אלוהים עובר עתה לדבר על כאן ועכשיו.

כאן ועכשיו – הסערה!

עד עתה התייחס אלוהים לדברים גדולים ורחוקים בזמן כדי להראות לאיוב שהוא אינו יכול להיות שותף להם, אינו מכירם ואינו מבינם. עכשיו אלוהים מתייחס למראה העיניים, למה שקורה עכשיו – ומראה לאיוב כי גם דברים קרובים המתרחשים בהווה אינם בשליטתו ובתפיסתו. אלוהים התגלה אל איוב מן הסערה, והוא מתייחס עתה אל תופעותיה, שחלק מהן מתרחשות מול עיניו של איוב. גם כאן מבקש אלוהים לערער את השקפותיו הקודמות של איוב בעזרת שאלות רטוריות שזוהי מסקנתן: איוב אינו יודע את מקור השלג והברד, אינו מכיר את דרכו של האור, אין לו שליטה על תעלות המים שברקיע ועל נתיב קולות הרעמים. הוא אינו שותף, אינו מבין ואינו שולט לא רק על ייסוד הארץ – אירוע שהתרחש בעידנים רחוקים ואחרים – לא רק על תופעות ששום אדם לא היה נוכח בעת התרחשותן, כמו יריית אבן הפינה של הארץ, אלא על מה שהוא חווה וחווה ברגע זה ממש.

נראה ששיא הערעור הוא בפס' 25-27. כאן ועכשיו אמנם מופיעים ברקים רעמים וגשם, אבל בה בעת שאיוב חווה בסערה, אלוהים מספר לו כי גשמים יורדים גם במקומות שבני אדם אינם שוכנים בהם, גם במדבריות שוממים יורד גשם המצמיח דשא. הנחת היסוד של איוב כי האדם הוא תכלית הבריאה מוטלת בספק. בתיאור הגשם היורד במקומות לא נושבים מתפוררת התפיסה שאלוהים מנהל את העולם על פי נוסחה ברורה, המגיבה למעשיו של האדם. העולם גדול מזה, מורכב מזה, בלתי ידוע ובלתי מובן מזה.

מריזמוס הזריחה והשקיעה, השמים והארץ

בפס' 12-14 דיבר אלוהים על הזריחה, ואילו בפס' 31-33 הוא מדבר על הלילה – על מערכות הכוכבים – כימה, כְּסִיל, מְזָרוֹת וְעֵישׁ. האם איוב יודע להוציא כל כוכב ולהעלימו בזמן הנכון? ... בהזכרת שני קצוות אלה של היום נרמז המסר: אין איוב יכול להבין ולשלוט בתופעות הטבע ביקום מקצה ועד קצה. מריזמוס קיים גם בתיאור האלוהי את שפעת המים הניגרים מן השמים לאחר שהשכיב את ה"בקבוקים" שבשמים (נְבֵלֵי שָׁמַיִם) ומימיהם נשפכו. ועתה מתוארת השפעת המים על הארץ והפיכת גרגרי העפר הנפרדים לצורות של בוך. לא פשרן של תופעות הקשורות בזמן ולא של תופעות הקשורות במרחב ובמקום ידועות לאיוב, והוא אינו שולט בהן.

המבנה המשורג: רחוק – קרוב – רחוק – קרוב

נשים לב למבנה הנאום האלוהי –

בפס' 22-25 אלוהים מתייחס לתופעות הסערה שייתכן שהן **מתרחשות לעיני איוב**. בפס' 26-27 הוא **מרחיק את המבט** למקומות רחוקים ולא מיושבים. בפס' 28-30 אלוהים חוזר לתאר את **תופעת הטבע העכשווית** – הגשם והברד. בפס' 31-33 שוב עולה המבט אל **המקומות הרחוקים** – אל הכוכבים – ואל הזמנים הקבועים להם. בפס' 36 אלוהים מדבר שוב על משהו **שאינו "כאן ועכשיו"**: טווחות וּשְׁקִי, שהם לפי חלק מהפרשנים, עופות.

בפס' 37-38 אלוהים **חוזר לגשם**.

ומפס' 40 ועד סוף תשובת אלוהים בפרק מ"א הוא מדבר על **חיות**.

מה מגמת המבנה המשורג הזה?

נראה כי גם הוא סוג של מריזמוס. אין השומע מבין לא ברחוק ולא בקרוב. וזוהי גם דרך להמחשה: כשם שאינך מבין ואינך שולט במה שמתרחש כאן ועכשיו, כך אין ביכולתך לתפוס את התופעות הרחוקות יותר – במדבריות, בכוכבים, בבינת העופות.

מסוף פרק ל"ח ועד לסיום תשובתו לאיוב בפרק מ"א יעסוק הנאום האלוהי בחיות. כולן חיות בלתי מבויטות, חיות שלא נוצרו לשירות האדם, ממש כשם שגשם יורד במקומות לא מיושבים. הטבע והבריאה לא נועדו לתת מענה לצורכי האדם בלבד, והוא אינו לא מרכז היקום ולא נזר הבריאה. משום כך הציפייה שהעולם יתנהל על פי התנהגותנו היא ציפייה ילדותית הנובעת מחוסר הבנה את המציאות.

מדוע ה' לא אומר לאיוב שסבלו נובע מהתערבות עם השטן?

בעל ספר איוב לא הסתיר מאתנו, הקוראים, את שיחתו של אלוהים עם השטן ואת מעשי השטן בעקבותיה. האם רצה המספר למתוח ביקורת על התשובה האלוהית? האם רצה להציג את אלוהים כמי שמשחק בבני אדם – הן בעצם ההתערבות עם השטן על חשבונו של איוב והן בתשובה השקרית,

למעשה, שנתן לאיוב באריכות. זוהי אחת הדרכים להבין את ספר איוב. לפי תפיסה זו, הספר עוסק בתחילתו בשאלות על טיבו של האדם – האם האדם הוא צדיק או אינטרסנט? ובהמשכו בשאלות על טיבו של אלוהים – הייתכן שאלוהים משחק בחיי אדם?

ואולם אפשר לראות את הספר גם כמסע של התבגרות; של עמידה מול הפער שבין הציפיות לבין המציאות; של הבנה כואבת שאינני מרכז העולם; של התפתחות הצניעות וההכרה שאינני יודע, ודאי לא את הכול. אם אכן איוב עבר תהליך שכזה, הרי הוא עתה אדם חכם ועשיר יותר ברוחו ובתובנותו. אילו גילה לו אלוהים שכל מה שעבר עליו היה בשל התערבות עם השטן, מה היה איוב מרוויח מן הניסיון? קרוב לוודאי שהיה חוזר לדבוק בהשקפתו הקודמת, שלפיה האדם הוא מרכז היקום, ושהיקום מתנהל על פי נוסחה קבועה ומוכרת. לא השאלה על סיבת הסבל היא השאלה החשובה, אלא שאלת ייעודו של הסבל, השאלה על אופן ההתמודדות עם הסבל ומה הוא תורם להבנת חיי ועולמי. אפשר להבין את תשובת אלוהים מן הסערה לא כשקר וכהמשך המשחק בחיי איוב, אלא כמתנה שהוא מעניק לאיוב. תשובה גלויה על ההתערבות עם השטן הייתה גוזלת את המשמעות שקיבלו חיייו של איוב אחרי החוויות הקשות שחווה ואת יכולתו להתפתח מבחינה רוחנית. תשובה גלויה הייתה משאירה אותו באותו מצב רוחני שהיה בו לפני האסונות שניחתו עליו.

אם גמול אינו העיקר, והמציאות איננה מתנהלת על פי תורת הגמול – למה השיב ה' את שבות איוב?

חווית איוב מלמדת שהמציאות לעתים מכה ולעתים מיטיבה. ואולם כאן אלוהים מעניק שכר לאיוב – אולי על ההתפתחות הרוחנית שעבר. הוא דיבר נכונה, הוא סירב להישאר במקום הדוגמטי שבו היו ונשאר רעיו.

אפשר שיש כאן עוד מסר לקורא: מאסונות קשים אפשר להתאושש. האפשרות להשתקם גם היא ניצחון רוחו של האדם. וכך כותבת שוש שפירא על סיומו של ספר איוב:

מסקרן במיוחד התיאור המפורט של בנות איוב: "וַיִּקְרָא שֵׁם הָאֶחָת יְמִימָה וְשֵׁם הַשְּׁנִיית קְצִיעָה וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית קָרְן הַפּוֹךְ. וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יְפוֹת כְּבָנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם נַחְלָה בְּתוֹךְ אֶחְיֵיהֶם" [מ"ב 14-15]. יש משהו מפיס ומבטיח בסיום "הנשי" הזה של ספר איוב, שיש בו שלמות ותום (ימימה), ויש בו שפע ויופי (קרן הפוך), ויש בו ראשית חדשה מתוך מעוף ויוזמה. לא עוד חרדה מפני האישה המסיתה (בפרולוג: "כְּדַבֵּר אֶחָת הַנְּבָלוֹת תְּדַבְּרִי", ב' 10), אלא שוויון מלא בעולם מפויס.³

מה עושה ספר איוב בתנ"ך?

ואולי צריך לשאול, מה עושה ספר איוב לתנ"ך? הוא עושה אותו, בין שאר דברים, לספר שיש בו שיח פלורליסטי בין הספרים השונים שהוא מכיל. בתורה יש צדק ויש גמול. כך גם בסיפור ההיסטוריוגרפי ובנבואה. ספר איוב הוא ביקורת על תפיסה זו, ובקאנון ניתן גם לו "זמן מסך". בצד הבהירות והוודאות של תפיסות התורה והנבואה קיים איוב, המחנך לנכונות לחיות עם הספק ועם העמימות. ספר איוב (כמו קהלת) מעמיד את התנ"ך כספר שיש לו דיון עם עצמו. ואנו, קוראיו, שותפים לדיון.

³ שפירא שוש, למה יש כל כך הרבה רוע בעולם, הארץ 21.4.11. ונמצא גם באתר: <http://www.haaretz.co.il/misc/1.1171773>

לקריאה מהנה ומרחיבה את הדעת:

1. גודמן מיכה, "איוב וקהלת" (נכתב מפי תלמידים), אתר הסיכומים של דוד מאלול:

https://docs.google.com/Doc?id=ah8n6m8zn3zz_152hbxtkbhj

2. גרינברג משה, "הרהורים על התאולוגיה של איוב", על המקרא ועל היהדות, עם עובד, תשמ"ה, עמ' 235 – 243.

3. הופמן יאיר, שלמות פגומה, מוסד ביאליק, תשנ"ה, עמ' 219 – 223, 286 – 291.

4. מלר צופיה, חינוך ל"סובלנות לעמימות", אתר יהדות חופשית:

http://www.freejudaism.org/image/users/76682/ftp/my_files/pdf%20articles/vol%2016/16_10.pdf

5. פליקס יהודה, "בעלי החיים שבתשובת ה' לאיוב (איוב ל"ה-מ"א), אתר דעת:

<http://daat.ac.il/daat/tanach/eyov/felix-4.htm>

6. קנוהל ישראל, "מיראה לאהבה – השגת האמת הדתית בספר איוב ובתורת הכהונה", בתוך: מזור

לאה (עורכת), איוב במקרא בהגות ובאמנות, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, תשנ"ה, עמ' 89 – 103.

7. קריב אברהם, "רשות הדיבור לאדם: מאברהם עד איוב וקהלת – מן הסערה / האיש איוב וניסיונו, אתר

מקראנט:

<http://mikranet.cet.ac.il/pages/item.asp?item=12466>

8. שפירא שוש, "למה יש כל כך הרבה רוע בעולם", הארץ 21.4.11, אתר עיתון הארץ:

<http://www.haaretz.co.il/misc/1.1171773>